

Természetesen az 5—7 szóból álló mondatok szóbeli megszerkesztésére csak a legjobb tanulók voltak képesek.

4. osztályban, amikor már a círillbetűs írással is megismerkednek majd a tanklók, újabb elemmel gazdagodhat a modellekkel való foglalkozás. Ilyen gyakorlatok iktathatók be:

1. Másold le az S boríték szavaiból azokat, amelyek leírását már tanultuk!
2. Gyűjts az AD₁ borítékba rakható szavakat n betűvel!
3. Csoportosítsd a táblán látható szókérttyákat (S, P, AD₁ stb.) és másold le írott betűkkel!
4. Alkoss mondatot (a megadott szimbólum alapján és) írd le! stb.

A mondatmodellek fenti módon való tanítása során (a sok-sok gyakorlás következtében) nagy mértékben fejlődik a tanulók beszédkézsége, hisz mindnyájan arra törekszünk, hogy minél „hosszabb”) mondatot mondjanak. A manipuláció, a játékoság és a mértékletes „adagolás” elég biztosíték arra, hogy a gyerekek szívesen, örömmel végzik ezeket a feladatokat. Ennek a módszernek előnye az is, hogy — a transzferhatás révén — előkészíti az általános iskola tananyagában később sorra kerülő mondatelemzést.

SZABÓ TIBOR

Budapest

Applikációs képek a lexikai munkában*

1. Az ábrázolt komplex képek

Az applikációs képekkel történő idegen nyelvi gyakorlásban az ábrázolt komplex képeket alkalmazzuk a leggyakrabban. Azért nevezzük *ábrázolt*nak mert a képfigurákból a táblán kialakított komplex képek az általuk megjelenített élethelyzeteket a grafika szabályai szerint ábrázolják, és viszonylag hűen ábrázolják: valóságzerű a *milió* (a környezet), és valóságzerű a *szituáció* (a szereplő személyek cselekvési és egymáshoz való viszonybeli kapcsolata, helyzete) is. A valóságzerű megjelenítés vagy natüralisztikus hűségű figurális ábrázolással, vagy asszociatív gondolati ábrázolással történik.

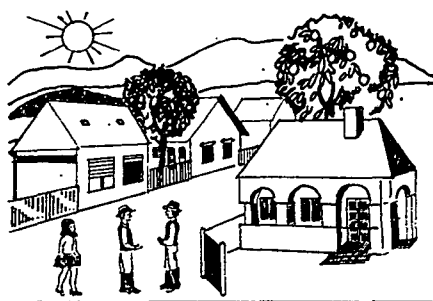
A *natüralisztikus figurális ábrázolás* azt jelenti, hogy a komplex képeken a képfiguraelemekkel mindent megjelenítünk, ami a valóságban is jelen van az adott környezetben. Egy szobaképen például a falakat, a mennyezetet, a padlózatot stb.; egy utcaképen a házak előtt a járdát, az úttestet, vagy mellettük a kerítést stb.

Az *asszociatív gondolati ábrázolás* viszont azt jelenti, hogy mindezek a részletjelenségek elmaradhatnak, ha egy-egy tipikusan jellemző környezeti elemmel asszociációt keltünk rájuk, miáltal a komplex kép gondolatátársítások útján válik teljessé, valóság-érzetűvé a szemlélő tudatában. A hiányzó falat például egy ablak asszociálhatja, a padlót egy szőnyeg; vagy az utcát egy ház, az utat egy, a ház elé helyezett jármű, a kertet egy, a ház mellé helyezett fa stb.

* Előzmények: Módszertani Közlemények 1973/5., 352–355. old. Budapesti Nevelő 1976/2., 67–89. old.

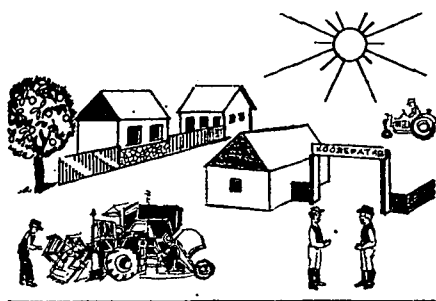
Lássunk mindkettőre példát a falu témaköréből. (1., 2. ábra.)

Naturalisztikus ábrázolás

1. ábra

Asszociatív ábrázolás

2. ábra

Amint kitűnik az asszociatív ábrázolás viszonylag kevesebb képelemet kíván, következként egyszerűbb a manipulációs folyamata, könnyebb kialakítani, mégis éppen olyan jól jelenít meg és sokkal többet fejez ki, mint a naturalisztikus ábrázolás. Értethető így, hogy az applikációs képszemléltetés műfaja miért részesíti előnyben az asszociatív komplex képeket. Kedvező lehetőséget ad ez arra, hogy egészen könnyen, kevés fáradsággal tegyük szemléletessé a tankönyvi olvasmányok tartalmát, akkor is, ha azok egy, és akkor is, ha két, vagy több komplex képpel való kialakítást kívánnak meg.

Az *egyképes* ábrázolás lehetősége az 5. osztályos tankönyv olvasmányaira jellemző. A *többképes* ábrázolás szükségét a 6. osztályos tankönyv olvasmányai adják. Az elmúlt években megjelent, és az applikációs komplex képek használatát érintő írásainkban az egyképes asszociatív ábrázolásra számos példával szolgáltunk. Így itt most a többképes alkalmazásról szólnunk röviden.

A *többképes* kialakítás általában a cselekmény síkjában történik. Az olvasmányok cselekményei kiterjedhetnek *térben*, pl. több szintéren zajlanak; *időben*, pl. különidejűséggel mennek végbe; és *gondolatban*, pl. egy részük a valóságban, egy másik részük a szereplő személyek gondolatában történik elképzelések, ábrándok, emlékek stb. alapján.

Mindhárom esetben a bemutatást az *alapképpel* kezdjük. Ez a kiinduló helyzetet, illetve az első cselekményrészét ábrázolja. Azután hozzákapcsoljuk a helyzetfolytatást, a további cselekményrészeket bemutató *kiegészítő képet* (képeket). A hozzákapcsolás történhet mellérendezéssel és külön megformálással.

A *mellérendezés* akkor történik, ha az alaphelyzet miliójéhez térbeli egységként kapcsolhatjuk hozzá a kiegészítő kép miliójét, pl. a szoba mellé a konyhát, a ház mellé az udvart stb., vagyis *interiőr* (belsőt ábrázoló) kép interiőr képpel, *exteriőr* (külsőt ábrázoló) kép exteriőr képpel kapcsolható össze.

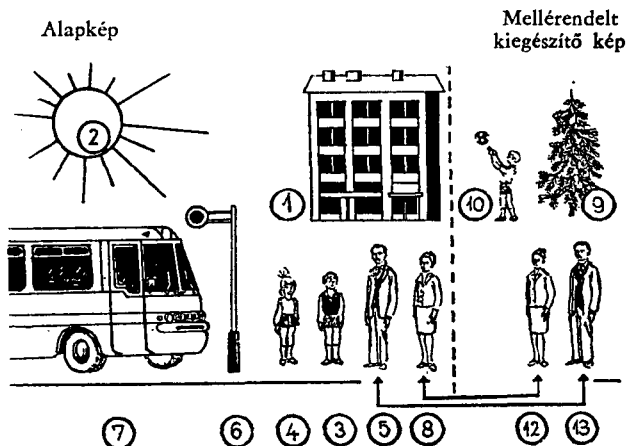
A *külön megformálás* akkor történik, ha az alap- és a kiegészítő kép eltérő környezeti jellege miatt nem alkothat téri egységet, pl. a szoba és a Gellérthegy, a tanyterem és az úttörőtábor stb.; vagyis interiőr kép exteriőr képpel, és fordítva, nem kapcsolható össze. Ez esetben külön táblán kell kialakítani a kiegészítő képet. Ha nincs két applikációs táblánk, akkor a kiegészítő kép kialakítása előtt az alapképet le kell szednünk.

A komplex kép kialakítása a gyakorlatunkban kimunkált módon történhet: egyenként rakjuk fel a figurákat, a tanulók szeme láttára keletkeztetve a képet. Először a

miliőt jelenítjük meg, azután behelyezzük a szituációban részt vevő szereplőket, közben hozzáfűzzük nyelvileg a történetet *elbeszélés*, vagy *kérdések* formájában, attól függően, hogy *új anyagként* mutatjuk be, vagy már *ismert anyagként* gyakoroltatjuk.

A 6. osztályos tankönyv olvasmányainak a cselekményei mindhárom (tér, idő és gondolati) síkban kiterjednek. Kiterjedésük azonban olvasmányonként nem különül el, együtt, összefonódva jelentkezik. A bemutatásra szánt példánk csoportosításában ezért most nem a síkok szerinti kiterjedést választjuk vezérelvül. Előnyösebb, ha a többképes ábrázolás rendezési módját követjük, másfelől, most nem a gyakorló kérdéseket, hanem az új anyagként való bemutatás elbeszélő szövegét kapcsoljuk a képekhez.

Erre jó példát ad az „Autóbusz megálló” c. 5. olvasmány. Ezt a tananyagcsökkentés után csak az 5.-től tagozatos osztályokban kell feldolgozni. Az olvasmány

1. Дети, смотрите! Там дом.
2. Там солнце.
3. Смотрите! Здесь Янош. Он живёт в этом доме. Теперь он стоит на улице. Он стоит перед домом.
4. Здесь Анна. Она сестра Яноша. Она тоже стоит на улице, перед домом.
5. Здесь отец. Он отец Яноша и Анны. Отец тоже стоит на улице, перед домом.
6. Смотрите! Здесь остановка: Это остановка автобуса. Остановка автобуса очень близко. Папа, Анна и Янош ждут автобуса.
А где мама?
Мама дома. Она не любит стоять на улице. Остановка автобуса очень близко. А когда идёт автобус, дети кричат маме.
7. Вот идёт автобус. Дети кричат маме.
8. Мама выходит. Она уже на улице. Янош спрашивает:
— Мама, где Иштван?
— Не знаю, — отвечает мама. — Я думала, что Иштван с отцом.
— А где Иштван? — спрашивает мама.
— Мы тоже не знаем, — говорят дети. — Мы думали, что Иштван с мамой.
— Ах, где мой маленький сын! — плачет мама.
9. Смотрите! Там ёлка и двор.
10. Иштван во дворе. Он играет в мяч.
11. Мама ищет Иштвана.
12. Папа тоже ищет Иштвана.
Мама кричит: — Иштван, Иштван, где ты?!
— Мама, я здесь, во дворе, — отвечает Иштван. — Я играю в мяч.
— Ах, — говорит сердито папа, — почему так близко остановка автобуса.

3. ábra

cselekményének két színtere van; az utca és az udvar, melynek összekapcsolási lehetőségét egy ház adja. Hogy a két exteriőr kép között ne álljon egy fölösleges figura (a ház figurája), dramaturgiai szerepet adunk neki, bekapcsoljuk a cselekménybe. A képkialakítás és a vonatkozó szövegrészek összefüggésének a megfigyelhetősége érdekében mind a képeket, mind a szövegrészeket ezen a képen számozással láttuk el. Megfigyelhető az is, hogy a „papa” és a „mama” figura időközben megváltoztatja a helyét. (3. ábra.)

2. Külön megformálás

Erre egy olyan olvasmány ad példát – a „Mit fogunk csinálni”, 4. lecke –, amelynek a második fele a tananyagcsökkentés kapcsán elmarad. Az 5.-től tagozatos osztályok azonban végig feldolgozzák. Az olvasmány cselekménye szintén két szintéren zajlik: a szobában és a Gellért-hegyen. Az interiőr kép egy egyszerű szobajelenet, amelyet az 5. osztályos applikációs képekből gyakran kirakunk. Néhány jelző képet is melléhelyezünk. Ezek azt jelzik, hogy mit terveznek csinálni a szereplők. Az exteriőr kép, melyet külön formálunk meg, viszont azt mutatja meg, amit valóban meg is csinálnak. Ez is nagyon egyszerű kép, az 5. osztályból jól ismert parkjelenet. Hogy mégis a Gellért-hegynek fogják fel a gyerekek, abban a Szabadság szobor, mint szimbólum segít. A gellérthegyi képen a cselekménnyel összefüggésben a szereplők átrendezését is el kell végezni. Ezt külön képen mutatjuk be. (4., 5., 6. ábra.)

Alapkép

Jelző képek

Смотрите, дети! Там диван. Направо стол и стул. Налево кресло. А здесь ковёр. Это комната.

В комнате папа, Янош, Анна, собака и Иштван. Мама в кухне.

Папа лежит на диване и читает. Анна сидит в кресле и играет в куклы. Янош сидит на стуле и играет в шахматы. Собака стоит на ковре и смотрит, как играет Янош. Иштван стоит и ест. А мама в кухне готовит обед.

Папа говорит: — Ну ребята, вчера и позавчера мы много работали. Сегодня воскресенье. Сегодня мы будем отдыхать.

— Что ты будешь делать Янош? — спрашивает папа.

— Я буду смотреть телевизор.

— А ты, Анна, что будешь делать?

— Я буду слушать радио.

— А ты, Иштван, что будешь делать?

— Я буду есть.

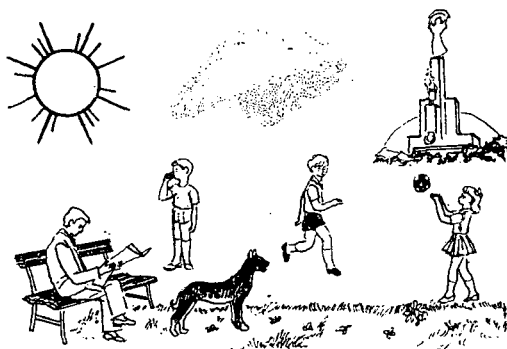
— Нет, — говорит папа. — Янош, ты будешь смотреть телевизор вечером. Анна, ты будешь слушать радио после обеда. А ты, Иштван, можешь есть и на горе Геллерт.

— На горе Геллерт? — спрашивают ребята.

— Да, на горе Геллерт. Мы будем гулять на горе Геллерт.

4. ábra

Külön megformált kiegészítő kép

Дети, смотрите! Здесь парк. В парке скамейка. Там Памятник свободы. Этот парк на горе Геллерт. Там солнце. Погода хорошая.

Папа сидит на скамейке и читает. Янош и Анна бегают и играют в мяч. Собака смотрит, как играют дети.

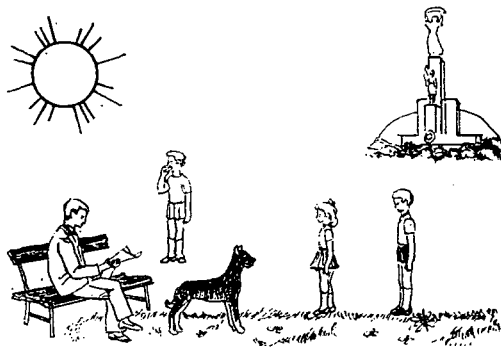
В сумке отца хлеб и яблоки. Иштван всегда с отцом. Он всегда говорит отцу:

— Папа, я хочу есть. Дай мне, пожалуйста, хлеба, дай мне, пожалуйста, яблоко.

Отец всегда даёт Иштвану хлеб и яблоко. И Иштван ест. Он всегда ест.

5. ábra

Átrendezett kiegészítő kép

Янош и Анна много бегали и играли. А теперь они не играют.

Анна идёт к отцу и говорит:

— Папа, дай мне, пожалуйста, хлеба и яблоко.

— Не могу тебе дать, — говорит отец.

Янош тоже идёт к отцу и говорит:

— Папа, дай мне, пожалуйста, хлеба и яблоко.

— И тебе не могу дать.

— Почему?

— Потому что Иштван всё съел.

— Иштван, почему ты всё съел? — спрашивают дети.

— Потому что дома папа сказал, что я могу есть на горе Геллерт.

— А что мы будем делать? — спрашивают дети.

— Пойдём домой, — говорит папа, — и дома будет обед.

6. ábra

Alapkép

Mellérendelt
kiegészítő kép

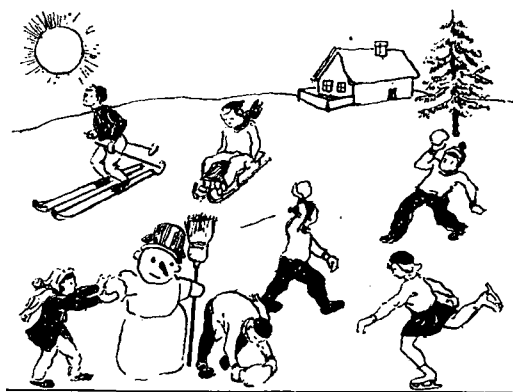
Jelző képek

Смотрите, дети! Там диван. Здесь стул и кресло. А здесь ковёр.
Это комната.
В комнате семья: папа, мама, Анна и Янош. В комнате и кошка и собака.
Ева и Антон сидят на диване. Папа сидит на стуле. Мама сидит в кресле. Кошка и собака не сидят, а лежат на ковре.
Мама читает. Она читает сказку. Она читает сказку ребятам.
Ева и Антон слушают сказку. Папа тоже слушает сказку. Кошка и собака не слушают сказку, а играют в мяч.
Теперь новогодний вечер. Там стол, а на столе стоит новогодняя ёлка.
Вот идёт Дед-мороз. Он приносит подарки. Он приносит санки, коньки, лыжи. Подарки он приносит ребятам: Еве — санки, Эмме — коньки, Антону — лыжи.
Антон рад. Ева тоже рада. Дети очень рады.

7. ábra

Külön megformált kiegészítő kép

Смотрите! Там ёлка, дом и солнце. На доме снег. Снег идёт зимой. Теперь зима.
Вова и Юра играют в снежки. Анна и Янош делают снежную бабу.
Смотрите! Там Ева. У Евы санки. Она катается на санках.
Там Антон. У Антона лыжи. Он катается на лыжах.
Здесь Эмма. У Эммы коньки. Она катается на коньках.
Дети рады. Они играют весело.

8. ábra

3. Mellérendezés és külön megformálás

Ezt egy, a normáltanintervű osztályokban is feldolgozandó olvasmányon – „A tél” című, 10. lecke – tudjuk bemutatni. A cselekménynek ismét két színtere van: a szoba és egy téli táj. Az első színtéren azonban két cselekményrész zajlik: a család Télapó esti várakozása, a Télapó érkezése. Ez utóbbit mellérendeléssel, ábrázoljuk, és jelző képeket is használunk, azokkal jelezzük, hogy mit hozott a Télapó. A második színtér a gyerekek játékát mutatja a kapott ajándékokkal. (7., 8. ábra.)

Az ilyen képösszeállításokat is kedvelik a gyerekek. Nagy élvezettel mondják kórusban is, egyénileg is a válaszokat. Könnyebben tanulnak a képekkel. Van mindig nem egy, aki már az első óra végén összefüggően is el tudja mesélni a történetet. Az óráközi szünetekben örömmel gyakorolják a képírást. Az órán pedig azon versenyeznek, ki tudja szebben kirakni a képeket és közben jobban elmondani a hozzájuk fűződő történetet. Kérdezik is egymást, párbeszédet folytatnak a kép előtt. A szaktanárnak, természetesen, kíváncsian türelemmel javítgatnia. Kezdetben elég sok hibát ejtenek. Az emelkedett hangulat mégis megmarad az órákon. A képíráskész manipulációja is cselekvés, és a gyerekek ezt játékos cselekvésnek fogják fel. Játsszanak, mint amikor az anyanyelvet tanulják, és elbeszélnek, ez esetben idegen nyelven, a játékukat. S mi sem hasznosabb, mint az, ha a játék is tudást terem.

HORVÁTH DÉNES

Pécs, Tanárképző Főiskola

A kisgyermekrajzról

Vannak olyan esetek, ezek a kisgyermekek rajzait figyelemmel kísérők előtt nyilvánvalóan jelennek meg, amelyek egyértelműen bizonyítékokat szolgáltatnak a kisgyermek természetes, ösztönös, a problémákat felforgató gondolkodási szisztémájáról, a képet alakító, rajzoló – festő tevékenység közben.

Tekintsük az 1–6 képeket, amelyeket K. Diána három és fél éves kislány rajzolt.

Rendkívül logikus, ahogy a fejformán belül összetartozóan, körbe foglalva jeleníti meg a szem-jeleket (1). (Feltételezzük, hogy a fejformán belüli lehatároló körmozgás valóban ezt az összetartozást, az egy osztályba sorolást jelenti, annak ellenére, hogy az ezen kívül eső kisebb zárt alakzatra nem kívánunk most magyarázatot adni.)

Továbbmenve a szem-jelek körbe-foglaltsága eltűnik, és a bal illetve jobb szem összetartozása új módon, párhuzamos vonalkázással kapcsolatos kapcsolást a vörös krétarajzon (2). Ez a különbözőségnek és az azonosságnak is a jele egyben, hiszen a rajzot készítő kislány magyarázata is ezt bizonyítja: „a szemüveges piros kislány...”. A párhuzamos vonalnaláb a szemüveg jele tehát, a szemüveg pedig már egy következő kodifikációs szinten, az ikonografikus

kód által generált szinten adja meg a szemek közötti összetartozást.

